

SZEMLE

Fitz József: A magyarországi nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedelem története II. A reformáció korában. Budapest 1967, Akadémiai Kiadó, 295 l.

A magyar nyomda- és könyvtörténet kimagasló művelőjének, FITZ JÓZSEFNEK ezt a munkáját nem kis megilletődéssel vette kezébe az ismertetés írója. Történet ez egyrészt, mert posthumus műről van szó, másrészt mert — ha szabad itt személyes érzelmeket is kifejezésre juttatni — FITZ JÓZSEF volt az, aki a régi nyomtatványokkal való foglalkozás iránt az érdeklődésemet felkeltette, és első, botladozó lépéseimet e téren igazgatta.

FITZ JÓZSEF négyévtizedes alkotómunkájának méltó betetőzését jelenti az a nagyméretű szintézis, amelyben össze kívánta foglalni hatalmas ismeretanyagát a magyarországi nyomda- és könyvtörténetről. Ennek első kötete, amely a mohácsi vészről tárgyalta a témát, 1959-ben jelent meg. (Vö.: *Magy. Könyvszle.* 1960. 72—76. l.) A most megjelent második kötet mondanivalóját a reformáció korából veszi (s lényegében befejezi a XVI. század ismertetését).

Az olvasó a zárszóból megtudja, hogy a szerzőt hosszú és súlyos betegsége, majd 1964-ben bekövetkezett halála megakadályozta a következő, harmadik kötet megírásában, és abban is, hogy a második nyomdai munkálatait befejezze. Ezt a szerző kéziratának tiszteletben tartásával barátai és munkatársaiból alakult munkaközösség (KÓHALMI Béla, MÁTÉ Károly, SOLTÉSZ Zoltánné és V. WALDAPFEL Eszter) végezte el. Önzetlen segítségükért, amely lehetővé tette a kötet megjelentetését, annak összes olvasója nevében itt mondunk köszönetet.

A második kötet tehát szerves folytatása az előzőnek, csak a címében nyert helyes kiigazítást, ahol a „magyar” jelzőt a tartalmat pontosabban fedő „magyarországi” váltotta fel. A kötet beosztása is hasonlatosságot mutat az elsővel: az általános részt az egyes nyomdák tevékenységének ismertetése követi. Az általános

történet, természetesen magyarországi adatokon alapszik, és csak ott és annyit vett a szerző igénybe külföldi ismeretanyagból, ahol és amennyi szükséges volt a hazai viszonyok megvilágítására.

Érdekes a mű korszakolása. Míg GULYÁS PÁL (*A könyvnyomtatás Magyarországon a XV. és XVI. században.* Budapest, 1931.) az egyes nyomdákat azok megindulásának időrendjében tárgyalta, addig FITZ JÓZSEF ehelyett mondanivalóját ideológiai áramlat köré csoportosította. A Mohács utáni Magyarország — mint csaknem egész Európa — a reformáció hatása alá került, ami természetesen a nyomdászatra is döntő hatással volt. A szerző tehát a reformáció korának magyarországi nyomda- és könyvtörténetét írta meg. Végére hagyta az ellenreformáció első hazai nyomdájának, a nagyszombatinak megindulását 1578-ban. Ez mintegy átvezetést jelent a következő korszakba.

FITZ JÓZSEFNEK a kötete korszakolásában megnyilvánult színes egyénisége számos fejezet összeállításában is tükröződik. Az általános részben ilyen szellemesen megválasztott témák köré csoportosította mondanivalóját, mint „a nyomdák ellenségei” (pestis, török és a cenzúra), „a nyomdavezető számvetése” (költségek, utánnomás, ill. privilégium, szerzői honorárium), vagy „rövid életű felvidéki nyomdák” (Eperjes, Besztercebánya, Pozsony).

A szerző ezúttal is ugyanabban a rendkívül vonzó stílusban ír, mint amit már korábbi munkáiban is megcsodálhattunk. Ez olvasmányossá teszi a könyvet a szakma iránt csak érdeklődőknek és a témában jártas kutatóknak egyaránt. Az évtizedes tapasztalatok birtokában böles higgadsággal mérlegel, óvakodik a túlzó általánosításoktól. Miután kitűnően ismeri az anyagot, teljesen tisztában van, hogy milyen nagyon sok maradt máig is elrejtve a kutató szemek előtt. Elismeri, hogy a statisztika bizonyos áttekintő tájékoztatást nyújthat, de egyben kifejezi bizalmatlan-

ságát is a számszerűségekkel szemben, sőt másokat is int ezek túlértékelésétől. („Tudjuk, hogy a régi korok bibliográfiai számadatai szükségképpen hamisak. Kénytelenek vagyunk egyes kérdések tárgyalásakor idézni őket, de jó lesz ilyenkor kérnünk az olvasót, hogy ne higgyen idézeteinknek.” — 88. lap.)

A XIX. század több szerzője számos romantikus képzelgéssel hidalta át ismerete hiányait. Ezek kigyomlálását FITZ József nem mulasztja el: helyreigazítja pl. BALLAGI Aladár novellisztikus képét a régi nyomdák életéről (52. lap), szétosztja a papír feltalálása és elterjedése körüli misztikus ködöt (75. lap) stb.

A szerző erős oldala, hogy amilyen közérthetően ismerteti a mondanivalója megértéséhez szükséges alapfogalmakat (pl. a fametszetekről szóló tudnivalók az 56. lapon), ugyanolyan élvezetesen olvashatók azok a részek is, amelyeket korábban teljes tudományos igényességgel már külön is kiművelt és most munkájába beépített (pl. a Luciusról szóló tanulmány a 63–66. lapokon).

Az élvezetesen megírt didaktikus részek a tárgy- és adatszertűségében imponáló ismeretanyaggal jól kiegészítik egymást. A helyes arányok megválasztása nem csak az általános részre, hanem az egyes nyomdák ismertetésére is jellemző. Az olvasó világos és szakszerű áttekintést kap azok életéről, tevékenységéről és hatásáról.

FITZ József munkájához — a jegyzet-apparátusból kitűnően — az 1960-ig megjelent irodalmat használta. Helyes lett volna ezt valahol feltüntetni, hogy a címlapon szereplő 1967-es évszám ellenére az utolsó esztendő kutatási eredményeit az olvasó ne keresse hiába. Fokozza ezt a bizonytalanságot, hogy négy helyen (52., 104., 209. és 273. lapokon) az 1962–1965. évekre vonatkozó kiegészítés, ill. változtatás történt a kéziratban anélkül, hogy az 1960–1965 közötti esztendő irodalma és annak eredményei beépítést nyertek volna a könyvbe.

A mű áttekinthetőségét — az előző kötettel szemben — az illusztrációk jegyzéke fokozza. A hely- és névmutató, amelynek rendkívüli hasznosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni, sajnos nem tükrözi kellő teljességében a könyvben tárgyalt hatalmas ismeretanyagot. Több meglepő hiány felfedezése után szűrőpróbaszerűen összevettem a 88. lapon levő hely- és személyneveket a mutatóval. Ennek során kiderült, hogy abból nem kevesebb, mint öt város (Bécs, Brassó, Gyulafehérvár, Kassa és Kismarton) és öt személy (BÁTHORI Zsigmond, Xalixt HONTER, JÁNOS ZSIGMOND, MÁRTON eperjesi könyvárus és

Karl Gustav SCHWETSCHKE) neve hiányzik.

A szerző munkájának ez a második kötete még az elsónél is gazdagabb és reprezentatívabb kiállítású. A szép köntös csak fokozza a belső tartalom értékét. Az Akadémiai Kiadó joggal büszke lehet erre a bibliofil igényű kiadványára.

A *magyarországi nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedelem* című nagylélegzetű, összefoglaló munkának ez a második kötete alapvető kézikönyve lesz az ezzel a témával folalkozóknak, és mindig kedves olvasmánya az eziránt érdeklődőknek. Ez FITZ Józsefnek „aere perennius” emléket állít.

BORSA GEDBON

A könyvtári szolgálat jogi szabályozása II.
Összeállította és szerkesztette TAKÁCS JÓZSEF. Budapest, 1966. 360 l. (Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 17. sz. kiadványa.)

Könyvtárügyünk fejlődésének jó ütemét jelzi, hogy az 1958-ban megjelent könyvtárügyi jogszabálygyűjtemény újabb — az 1965-ig inclusive megjelent joganyagot tartalmazó — kötete látott napvilágot. A szerkesztői bevezető jelzi, hogy az új kötet a korábbiaknak folytatása, azonos szerkezeti vázzal és közös mutatókkal. A teljesség kedvéért utalnunk kell az 1958-ban megjelent kötet bevezetőjében mondottakra, ahol TAKÁCS József kifejtette, hogy a kötet az 1951-ben és 1954-ben megjelent gyűjteményekkel *együtt* alkot szerves egységet: 1951-ben elsősorban a történeti jellegű anyag került kiadásra, majd 1954-ben az akkor hatályos jogszabályok — mindkét kötetben időrendben. Az 1958-as (majd az előtűnk fekvő 1966-os) kötetek az 1954 óta megjelent jogszabályokat tematikus csoportosításban nyújtják, megkönnyítve így is (túl a jólsikerült mutatókon) a gyakorlati használatot.

A kötet széleskörű, a könyvtárügy egészére kiterjedő áttekintést nyújt az 1956-os alapjogszabályok kiegészítéseiről, majd ezt követően az egyes ágazatok terén létrejött felügyeleti és szervezeti jellegű joganyagról, a gyűjtőköri kérdésekkel, a könyvtári belső munkafajtákkal, a könyvtárközi együttműködéssel, a dokumentációval és a személyzeti ügyekkel kapcsolatos jogszabályokról. Végül az egyes hálózatok általános szervezeti szabályzatait olvashatjuk. Külön említendő, hogy a kötet nem csupán a nyomtatásban megjelent jogszabályokat adja, hanem számos belső, csupán irattárakban található utasítást is.

A különben elszórt, szinte hozzáférhetetlen, sok esetben másodlagos fontosságú jogszabályanyag egy kötetben történt összegyűjtése számos esetben teszi majd lehetővé, hogy e joganyagból általánosan, vagy saját területünkön hasznosítható tanulságokat vonjunk le. Ezen túlmenően — forrásszerű, pontos fogalmazásban, salangos magyarázatoktól mentesen — olyan területekkel is alaposan megismerkedhetünk, melyek közvetlen munkánktól távolabb állanak. Így p. o. minden könyvtáros számára fontosak a sajtójoggal és a fordításokkal kapcsolatos jogszabályok, mivel valóban ma már könyvtáraink tekintélyes része lát el kiadói tevékenységet. Külön örömmel üdvözöljük a pótszabadságok kérdésének krónikussá vált rendezetlenségével kapcsolatos megjegyzést a „szerzett jogok”-at illetően. (336. l.)

Legyen szabad pár kívánnivalóra is rámutatnunk. A jogszabálymutatóban alkalmazott csillagjelek magyarázata ide, s nem a bevezetésbe kívánkozott volna. Hasonlóképpen félreértésre adhat alkalmat, hogy a tárgymutatóból elmaradt az aláhúzások magyarázata. A tartalomjegyzék utal a magyar könyvtárügy szervezeti felépítését ábrázoló, az 1958-as kötetben található sematikus vázlatra. Helyes lett volna ennek újbóli közlése, tekintettel az azóta bekövetkezett szervezeti változásokra (p. o. az Országos Könyvtárügyi Tanács névváltozása, az Országos Műszaki Könyvtár névváltozása és függőségének módosulása, a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtárának önálló hálózati központtá válása). S a fenti, kisebb jelentőségű kifogások mellett egyetlen súlyosabb hiányosság: elmaradt az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtári hálózata nemzetközi csere-szabályzatának közlése. (E jogszabály a Könyvtárhálózati Füzetek 2. számaként jelent meg.)

A szerkesztő 1958-ban kötete elé azt a célt tűzte, hogy az a könyvtáros kézikönyveként szolgáljon, nyújtson tájékoztatást (bel- és külföld számára egyaránt) a magyar könyvtárügy fejlődéséről, s adjon segítséget a könyvtárosképzés területén. Mindkét kötet elérte, sőt messze túl lépte a kitűzött célt, s nélkülözhetetlen segédeszköze lesz minden könyvtárosnak.

TÓTH ANDRÁS

Eötvös József levelei Szalay Lászlóhoz. Közzéteszi NIZSALOVSZKY Endre. (A leveleket sajtó alá rendezte LUKÁCSY Sándor. A bev. tanulmányt és — LUKÁCSY Sándor közreműködésével — a magyarázó jegyzeteket írta NIZSALOVSZKY Endre.) Buda-

pest 1967, Akad. Kiadó, 259 l. 6 t. (Irodalomtörténeti füzetek 55.)

A magyar reformkor és polgári átalakulás két kiemelkedő egyéniségére — akik közül, elméleti és gyakorlati politikai hagyaték mellett, az egyik a magyar irodalom klasszikusa is — új világot vető minden adat értékes a könyvek, kéziratok bűvára számára. Különösen, ha régóta lappangó, nagyobb kéziratok anyagáról van szó, mint a NIZSALOVSZKY által előbb folyóiratban ismertetett, majd a most kiadott könyvben egész terjedelmükben közreadott Eötvös-levelek. A mintaszerű, gazdag jegyzetekkel kísért szövegkiadás — NIZSALOVSZKY és LUKÁCSY együttes munkája — mindhárom részben (1. Szárműpróbálgatások, első eredmények; 2. A politikai küzdelmek keresztútjében; 3. Világos után) új, főleg részleteket megvilágító, de többször eddigi tudásunkat lényegesen bővítő, illetve módosító adattal gazdagítja a két, szoros személyes barátsággal egybefűzött, nagy alkotó életrajzát.

A sajtótörténész számára a legtöbb tanulsággal mégis a második főrész anyaga szolgál. A *Pesti Hírlap* történetének második, KOSSUTH megváltása utáni szakaszára derül belőle új fény, arra a szakaszra, amely a tündökletes első évek után valahogy epigonkorszaknak tűnhetett régebben. Azt mutatja, hogy SZALAY, meg a szerkesztésben aktív részt nem vállaló EÖTVÖS, nagy felelősségtudattal vállalta a feladatot, pontosan, szerződésszerűen határozták meg kölcsönös szerepüket és a végrehajtás fázisai közt sem szakadtak el egy percre sem egymástól. Eötvös nem csak kész cikksorozattal sietett a súlyos fordulatot tülesett lap segítségére, de részletekben is ott állt tanácsaival SZALAY mellett. Erősen hisznek abban, hogy az ellenzék a „vigyázatlan” KOSSUTH után mellettük fog állni. Eleve súlyt helyez Eötvös a „gyanúsítások” leszerelésére. SZALAY éreztesse, mennyire kényszerhelyzet, a közérdek és az ellenzéki célok érdeke készítette új szerepére, „nehogy Kossuth vigyázatlansága által a párt mely haladási pártnak nevezi magát, organum nélkül maradjon”. Azt remélik, hogy KOSSUTH, ha csak a „Híradó sípján [a kormány konzervatív újsága] fújni nem akar”, maga is mellettük fog állni.

Az ellenzék centralista és municipalista szárnya közt habozók megnyerésére Eötvös taktikai, a sajtó hatásának jó ismeretére valló tanácsokat is ad, pl. az országgyűlési beszámolóiban a hozzájuk közel álló követek beszédeit nem szabad csak „in nucleo” adni, hanem „amennyire lehet a discussiot individualisálva; a magyarnak óriási hiúsága van, s követjeink

legnagyobb része oda áll hol magát inkább tömjénezve 's beszédeit terjedelmesebben közzétéve látja".

A családás, majd annak nyomában a lap újabb átalakítása, a centralista tendenciya enyhítése, ebben az ellenzéket a megyék ellen kiharaszáló kormánypárti sajtó szerepe, végül a négy főmunkatárs egymás közti és az ellenzék BATTHYÁNY által vezetett többsége közti tárgyalásokra kapunk még egy sor adatot ezekből a mindig átgondolt, mégis a meggyőződés lelkességétől fűtött levelekből.

Az igen alapos jegyzetelés a levelek szövegét egy majdnem ugyanolyan izgalmas — és alig kevésbé terjedelmes — kommentárszöveggel teljesíti ki. Az alaposságra, a lényeges új tudományos mondanivaló teljes és szabatos előadásárajellemző, hogy pl. EÖTVÖS elméleti főművének SZALAY által svájci barátai (EÖTVÖS és SZALAY nyugati, főleg svájci barátaira vonatkozó adatokra folyóiratunk tárgyköre miatt itt nem térhetünk ki) útján is táplált nemzetközi hatását egészen a huszadik századi nyugati politikai-társadalomtudományi irodalomig kíséri nyomon.

Néhány jelentéktelen, inkább csak elírászerű hiba: LANDERER és HECKENAST szövetkezése 1845-ben már évek óta befejezett volt, a „később” időpont jelölés tehát téves (161. l.). Ugyancsak 1845-ben már nem a *Pesther Tagblatt*, hanem a *Pester Zeitung* a legnagyobb német újság; utóbbit LANDERER éppen a *Pesti Hirlap* csökkentebb terjedéséért kapta kárpótlásul (162. l.). *Lagrand Dumonceau* helyesen *Langrand Dumonceau* (212. l.). Nem *Nouvelle Larousse Universelle*, hanem *Nouveau ... Universel* (144. l. és mutató).

A művek, cikkek, hírlapok indexe, valamint a névmutató egészítik ki a nem csak tudományosan alapos, de minden részében élvezetesen feldolgozott kiadványt.

DEZSÉNYI BÉLA

Historický Rok — Pamätnica z osláv storócnice Maticе Slovenskej v roku 1963. Martin, 1966. Matica Slovenská, 363 l.

1963-ban ünnepezték a szlovákok kultúrtörténetük egyik jelentős eseményének, a Matica Slovenská alapításának 100. évfordulóját. Bár az intézmény eredeti formájában csak 12 évig állt fenn (az akkori magyar kormányzat szűklátókörű nemzetiségi és kultúrpolitikájának egyik legnagyobb balfogásaként 1875-ben betiltotta), a Matica Slovenská a létrehozásával és fenntartásával kapcsolatos küzdelmek nyomán kulturális fogalommal és a nem-

zetiségi eszme melletti kiállás szimbólumává vált. A Matica eredetileg, mint egyetlen engedélyezett, társulati formában működő szlovák kulturális intézmény szervezte a honismereti kutatásokat, gyűjtötte a szlovák életre vonatkozó dokumentumokat és széleskörű tudományos ismeretterjesztő tevékenységet is fejtett ki. 1919 után a polgári köztársaság időszakában könyvkiadóként, népművelési központként lényegileg állami kultúrpolitikai funkciót töltött be. A népi demokráciában előbb mint népnevelő tömegszervezet működött, az 1954-ben történt államosítás során Szlovák Nemzeti Könyvtár és Bibliográfiai Intézet néven, az ehhez fűződő funkciókban kapta meg végleges profilját.

Az évforduló jelentősége önmagában is indokolja a reprezentatív kivitelű emlékkönyv formájában való megemlékezést. A mű szerkesztői azonban nem az intézmény küzdelmes múltjáról és eredményeiről akartak áttekintést adni, hanem csupán a jubileumi események részletes lerögzítésével kívánták dokumentálni a kortársak egyértelműleg pozitív értékítéletét. Ennek megfelelően az emlékkönyv csak röviden említi a Szlovák Tudományos Akadémia 1963. febr. 18–20-án megtartott, a Matica Slovenská történeti jelentőségével foglalkozó ünnepi ülészakát és csupán utal az elhangzott előadásokat ismertető publikációkra.

A kötet érdemi része a lényegében 1963. aug. 2–4. között Martinban lezajlott jubileumi ünnepségsorozatnak, az elhangzott beszédeknek, a jubileummal kapcsolatos társadalmi eseményeknek (kiállítások, színelőadások, emlékműleplelések), továbbá az ország más városaiban és külföldön tartott megemlékezések részletes krónikája. Jelentős helyet biztosítottak a szerkesztők a bel- és külföldi kulturális intézmények képviselőik útján vagy írásban eljuttatott üdvözlőleveleiknek. Így fotókópiában közlik az Országos Széchényi Könyvtár kétnyelvű üdvözlő levelét, amely a Matica Slovenskát mint az ezer éves magyar–szlovák kapcsolatok közös hagyományait őrző és feltáró kulturális intézményt értékeli és a közös tudományos érdekek szolgálatában készségét fejezi ki az aktív együttműködésre.

Az ünnepi ülések felszólalásai közül említésre méltó JURAJ PAŠKA, a Matica igazgatójának rövid történeti áttekintést adó megnyitója és ALEXANDER DUBČEK, a Szlovák Kommunista Párt első titkárának a Matica kulturális jelentőségét összefoglaló ünnepi beszéde.

Az emlékkötet gondos kiállításával az ünnepi ülésekről, társadalmi eseményekről, műalkotásokról, fontosabb dokumen-

tumokról közölt fényképfelvételeivel színvonalas emléket állít a jubileumnak. A Matica külföldi tisztelői azonban szívesen olvastak volna e kötetben is néhány tanulmányt az alapítás előzményeiről, a betiltás politikai-társadalmi hátteréről, a Matica hagyományörző, népművelő és kiadói tevékenységéről, alapítói és későbbi vezetői tudományos és közéleti munkásságáról. A kutatók munkáját mindenestre megkönnyíti az évfordulóval kapcsolatban 1962–63 folyamán a szlovák és cseh sajtóban önálló műként, vagy periodikák, gyűjteményes kötetek cikkeként publikált tanulmányok és közlemények bibliográfiája.

KINDLOVITS KÁLMÁN

Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego. Tom V, Zeszyt 1, 2. Wrocław — Warszawa — Kraków 1966. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 284+256 l.

A Lengyel Tudományos Akadémia Lengyel Sajtótörténeti Kutatócsoportja folyóiratának 1966. évi kötetei az előzőkhez hasonlóan változatos tartalmú színvonalas tudományos publikációk. Az anyag csoportosítása továbbra is hármas: tanulmányok, dokumentumok, recenziók. A tanulmányok közül a lengyel sajtótörténet legkorábbi időszakával, Jerzy ŁOJEKnek az 1776–1783 között megjelent *Gazeta Grodzieńska*-t tárgyaló cikke foglalkozik. Az ún. Kongresszusi Lengyelország sajtóviszonyait ugyanezen szerzőnek a lapkiadó vállalatok szervezési és finanszírozási kérdéseiről, valamint Alina SŁOMKOWSKANAK a kormányssajtó létrehozására irányuló kísérletekről szóló tanulmányai dolgozzák fel. A XIX. század második felének problémái Eugeniusz TOMASZEWSKINEK *A szerzői honoráriumok bevezetése a varsói napisajtóban 1851–1861 között* című, Jerzy MYŚLIŃSKINEK *A Przegląd Rzeszowski és a Kurier Rzeszowski kiadási költségei és terjesztése 1883–1887 között* című és Zenón KMIERLIK *A néplapok története 1866–1905 között és a Zorza és a Gazeta Świąteczna című cikkeiben szerepelnek. A XX. század első évtizedeit tárgyalják MYŚLIŃSKINEK a krakkói konzervatív sajtóval és a Krytyka kiadó pénzügyeivel foglalkozó cikkei, továbbá Wojciech BUŁATNAC *A Głos (1900–1905)* és Wicław PIĄTKOWSKINAK *a Polak (1896–1906)* társadalmi-politikai folyóiratok jelentőségét elemző tanulmányai. A két világháború közötti önálló Lengyelország sajtójára vonatkozó kutatásokat Jan BORKOWSKINAK *Társadalmi-politikai problémák a Spolem hasábjain 1930 november–1939 július között* című tanulmánya, vala-*

mint a Ruch folyóiratterjesztő vállalat tevékenységére és a lengyel katonai sajtó történetére vonatkozó dokumentumösszeállítások képviselik.

A Lengyelországon kívüli lengyel nyelvű sajtó problémái Jarosław DASZKIEWICZNEK *Lengyel sajtó Szovjet-Ukrajnában 1919–1950 között* című és Andrzej SŁISZ *Lengyel sajtó Belorussziában 1921 előtt* című tanulmányaiban nyertek feldolgozást. Rokon témakört érint *A Lengyel Köztársaság new yorki főkonzulátusa sajtóosztályának tevékenysége 1919-ben* című dokumentumközlemény és Józef SKRZYPEKNEK az emigráns-problémákkal foglalkozó lwówi lapot, a *Przegląd Emigracyjny*-t feldolgozó tanulmánya.

A dokumentumok közül a legalaposabb feldolgozás *A lengyel munkásmozgalmi sajtó statisztikája 1848–1939 között* című adatgyűjtemény. Érdeklődésre tarthat számot a szólásszabadság védelme érdekében 1929 novemberében Varsóban megtartott hírlapírói konferencia anyaga is.

A recenziók sorában összehasonlító jellegű feldolgozás a lengyel ellenállási mozgalom sajtóbibliográfiáival foglalkozó cikk. Az ismertett művek közül a legjelentősebbek: CIEŚLAK, Tadeusz: *Lengyel sajtó Mazóviában és Warmiában 1718–1918*. Olsztyn, 1964. Ketrzyński Tudományos Intézet. 185 l.; GIEŻYŃSKI, Witold: *A varsói sajtó 1661–1914*. Warszawa, 1962. PWN. 525 l. Figyelemre és kötetésre méltó közlemény a lengyel főiskolákon, tudományos könyvtárakban és intézetekben készült sajtótörténeti tárgyú dolgozatok, doktori és magiszteri értekezések jegyzéke is.

KINDLOVITS KÁLMÁN

Enchiridion renatae poesis Latinae in Bohemia et Moravia cultae 1–2. Praha 1966, Academia. 530, 490, XVI p.

Kissé szokatlan ismertetésre vállalkozni olyan művel kapcsolatban, amelynek csupán első két kötete jelent meg, a másik három és az ötöt együtt áttekinthetővé tenni hivatott hatodik, „mutató-kötet” még nem látott napvilágot. Mégsem lesz hiábavaló főként e mű alap-konceptiójára és még inkább néhány módszertani megoldására felhívni a XV–XVII. századdal foglalkozó és számos probléma megoldása előtt álló hazai irodalomtudományunk, filológiánk szakembereinek figyelmét.

A leginkább lexikonnak minősíthető munka tematikája: „a latin és görög nyelvű költészet Cseh- és Morvaország területén az Ulászló-kortól a Fehérhegyi csatáig”, azaz a XV. század utolsó harmadától a XVII. század első harmadáig. Egyaránt

figyelembe vesz kéziratosságot és nyomtatásban megjelent verseket. Igen érdekes, kik kapnak címszót az *Enchiridion*-ban:

a) csehországi származású, latin vagy görög versek szerzői; b) olyan személyek, akik jelentősebb szerepet játszottak a humanista költészet fejlődése szempontjából; c) akiknek nagyobb számú kisebb verset vagy legalább egy, két- vagy néhány szerző által készített könyvet ajánlottak; d) olyan külföldiek, akik Cseh- és Morvaországban működtek vagy jelentősebb kapcsolatok volt a területtel, illetve képviselőivel.

Az alap-konceptió tehát némiképp SZABÓ Károly RMK II–III-ának verses része. A latin, görög próza újabb kötetben jelenik majd meg, míg a cseh nyelvű verses és prózai nyomtatványokat egyaránt a szintén napjainkban befejezéséhez közeledő *Knihopis* tartalmazza.

A szerkesztőknek igen komoly problémát okozott az anyag terjedelmének csökkentése és a válogatás. (1908-ban, illetve 1918-ban megkezdett munka folytatásáról, részben újjászervezéséről van szó, TRUHLÁŘ – HRDINA kifejezetten XVI. századi örökségének feldolgozásáról.) Ezért maradtak ki az eredetileg számbavett prózaírók, a csak kevés dedikációban szereplő személyek, továbbá azok, akiknek a cseh–morva földdel való kapcsolata vitatható, illetve nem jelentős, kimaradtak továbbá az antik szerzők nevei is.

A szerkesztők csökkentették a tárgyi címszavakat is. Mindössze egyetlen ilyen címszót használnak, a *Carmina gratulatoria*.

Mindezen egyszerűsítések ellenére számos vitatható kérdésben kellett állást foglalniuk a szerkesztőknek. Ilyen például az önálló művek besorolása. Az egy szerzőt feltüntető művek természetesen az illető szerző neve alatt kaptak helyt. Amennyiben szerző neve nem szerepel, a besorolást az „alap-vers” szerint végezték, amely rendszerint az egész mű címe is. A többszerzős műveket annak a személynek a neve alá sorolták, akihez az ajánlás szólt, ha pedig ilyen személy több volt, akkor az egész mű a szerkesztő-költő neve alatt szerepel, ha pedig az sem meghatározható, akkor az ábécé szerinti első költő neve alatt. Ennek ellenére minden szerző nevét kiemelik a megfelelő helyen, természetesen csak rövid utalás formájában.

Az anyag természetéből még egyéb megfontolások is következnek. Ilyen például az, amikor az ajánlásban szereplő – irodalmilag nem számottevő – nő neve helyett rendszerint a férj neve adja a címszót.

Ha az *Enchiridion*-ban szereplő szerző cseh nyelven is, vagy prózát is írt, akkor

ezek a művei is említést nyertek a kézikönyvben, de a lehetőség rövidített formában, illetve a szerkesztők pusztán utalnak más kézikönyvek vagy egyéb források adataira.

Problemátikus a nevek átírása, illetve helyesírása is. Idézzük ezzel kapcsolatban szó szerint a *Bevezető* eligazítását: „A címszó alapja az a név-forma, amelyet a szerző leggyakrabban használt, illetve ha ismeretebb íróról van szó, a modern irodalomtörténetben használatos név-forma... A keresztnévnek a cseh és a szlovák szerzők esetében csehül, másoknál latinul szerepelnek.” A nemesi előneveket (helyneveket) csak azoknál a szerzőknél vették figyelembe, akik születésüknél fogva kapták azt. A címszó alapja mindenképpen a vezetéknev, s az elő-, illetve helynév csak akkor az, ha az illető nemesi család kifejezetten és következetesen elő-, illetve helynevet használta vezetékneve helyett.

Minden személyről rövid életrajzot közöl az *Enchiridion*, majd a művek részletes leírása, a kritikai kiadások, lelőhelyek és a vonatkozó irodalom következik.

A kézikönyvben három kronológiai számsor található. Ezek a marginális évszámok jelzik a szerző saját munkáinak (antikvával szedve), az ajánlásban szereplő személy (kurzívval), végül azoknak a műveknek az időrendiségét, amelyekben a címszóban szereplő személynek része volt.

A vállalkozás és megoldása mindenképpen érdekes és tanulságos, s a felvetett kérdések vitathatóságuk ellenére vagy éppen ezért számunkra is rendkívül időszerűek. Most nem is vállalkozhatunk sem a mű alapvető módszertani problémáinak, sem egyes tételeinek érdemi elemzésére. Erre az egész sorozat ismertetésében kerülhet csak sor.

Az *Enchiridion* magyarországi aktualitását a módszertani problémák mellett jó néhány hungarika szereplése is aláhúzza, ami ismét csak a két ország szakembereinek, sőt Kelet-Közép–Európa tudományoságának együttes munkálkodását sürgeti.

KÄFER ISTVÁN

Taubert, Sigfred: *Bibliopola. Bilder und Texte aus der Welt des Buchhandels. Pictures and texts about the book trade. Images et textes sur la librairie.* Hamburg, 1966. Hauswedell. I. XXV, 124 l. II. IX, 523 l.

Képeskönyv a könyvkereskedelem történetéről. Az első, vékonyabb kötet témák (kereskedő, segéd, vásárló, belső berendezés, kiadó stb.) szerint elemzi a képeket, és mindegyik témáról rövid történeti áttekintést ad. A második, vastag kötet 258 nagyméretű képet tartalmaz. A szerző,

aki maga is könyvkereskedő, válogatása fő elvénél a változatosságot tartja, s ezt sikerül minden tekintetben megvalósítania. Tárgy szerint mindent felölel, ami a könyvkereskedéssel kapcsolatos: kirakatokat, belső berendezést, elegáns üzlettulajdonosokat, segédekét, piaci árusokat, házalókat, antikváriumokat, kölesönkönyvtárakat, kiadókat, szerzőket, nyomdászokat, rézmetszőket, gyermek és felnőtt vásárlókat... Felfogás szerint komoly alkotások és szatirikus-vidámak váltják egymást keleidoszkopszerűen. Műfajilag láthatunk színes és fekete-fehér metszeteket, litográfiákat, olajfestményeket, akvarelleket, címlapokat, porcelánszobrokat, csak a fényképek maradtak ki, feltehetően az anyag túlságos gazdagsága miatt. Időbelileg túlteng a XIX. és XX. század, de azért találunk középkori és XX. századi alkotásokat is. Az angol, német, hollandus, olasz, francia és orosz művészek mellett sok a kínai és japán, néhány földrészről (Afrika, Dél-Amerika) és néhány országról (Magyarország, a balkáni országok és az ázsiaiak nagyrésze) azonban nem tudott TAUBERT anyagot szerezni. A művészek közül kb. százhatvannak ismerjük a nevét (Honoré DAUMIER, Gustave DORÉ, Thomas ROWLANDSON, Karl SPITZWEG stb.), de elég sok az anonim alkotás.

A második kötet egy kis könyvkereskedelem-történeti antológia is. A képnyomtatásokat versekből, színdarabokból, levelekből, hivatalos jelentésekből, történelemkönyvekből vett idézetek kísérik. Ezek többnyire nincsenek szoros kapcsolatban a képekkel, de vagy ugyanabból az időből származnak, vagy ugyanabban a témakörben mozognak.

A szöveg három nyelvű: német, angol, francia.

Noha a szerző lehetetlen gondolatnak tartja, hogy művét a könyvkereskedelem történetének tekintsük, nem vitás, hogy ez a gazdag, változatos anyag igen sok adattal és ötlettel szolgálhat a historikusoknak; mégpedig nemcsak a könyvkereskedelemmel foglalkozóknak, hanem minden kultúrtörténésznek, elsősorban természetesen annak, aki valamiféle szempontból a könyv múltjával foglalkozik. A kitűnően összeválogatott képanyag átnézését a laikusoknak is ajánljuk: nagy élvezetet okoz mindenkinek, akinek szívügye a könyv.

VÉRTESY MIKLÓS

Hering, Elisabeth: Az írás rejtélye. (Rätsel der Schrift.) (Ford. Vajda Endre) Budapest, 1966. Gondolat. 187 l. 14 t.

Az emberközi érintkezésnek a nyelv kialakulása utáni első nagy fázisáról, az

írás kialakulásáról közérthető, rövid ismeretterjesztő tájékoztatás nem jelent meg a felszabadulás óta; egy terjedelmesebb, inkább könyv- mint írástörténeti mű látott napvilágot, amely nem felelhetett meg a jogos igényeknek. Ezzel lehet indokolni, hogy — noha az írás és írásbeliség történelmi kutatásában Magyarország olyan nemzetközi viszonylatban is megbecsült tudósokat tud felmutatni, mint HAJNAL István és tanítványa, MEZEY László — érdemes volt lefordítani ezt a nem túl nagyigényű, de jól perdülő — szinte szórakoztatva mesélő írástörténeti könyvecskét. HERINGET inkább az ősi írásrendszerek felfedezése, kalandos, sokszor bravúros megfigyelése — egy GROTEFEND, CHAMPOLLION, vagy a legújabb, a szovjet KNOROZOV személyisége — érdekli, mint az írások kialakulásának, az írásba foglalt közlés lassú térfoglalásának az útja. Néha nem tud ellenállni az anekdotikus részletezés vonzásának. Néha úgy látszik, eltéveszti a határt az érdeklődés felesigázására igénybevehető „rejtélyes” fordulatok komoly könyvben megengedhető alkalmazásánál. De a kép-, gondolat-, hangrögzítés lényeges és sokfelé egymástól függetlenül végbemenő folyamatát, meg az ábécé módszerének alapján egyszerű felfedezését alapos, megbízható tanulmányra támaszkodva mutatja be. A legújabb eredmények és írástörténeti irányok — bár szembeállítás és vitatás nélkül — de helyet találnak az összképben, noha ez — a történeti egymásután néha szükségtelen megszakítása miatt — mozaikdarabokra bomlik.

Mindent összevéve érdekes, vonzó olvasmány HERING kis könyve. Reméljük, az ígért hazai szerzők készítette írástörténet nem várat már sokáig magára, addig HERING írása a könyv- és könyvtártörténet szakmai kutató-jelöltjei számára is haszonnal forgatható, könnyen érthető bevezetés gyanánt szolgálhat.

D. B.

Williamson, Hugh: Methods of book design. The practice of an industrial craft. 2. ed. London, 1966, Oxford University Press. XV, 433 l.

Az angol könyvnek a kontinensitől eltérő, jellegzetes arculata van. Stílusában az utolsó évtizedek alatt szinte semmit sem változott, ma is a nemes klasszicista hagyományokat tartja szem előtt, a „modern” elemektől, a formai újításoktól erősen elzárkózik. Ugyanakkor jellemzője az is, hogy technikailag igen magas színvonalon áll.

Hugh WILLIAMSONnak is számottevő része van abban, hogy a mai angol könyv ilyen hagyományörző formájú és ilyen gondos kivitelű. WILLIAMSON korábban az oxfordi Alden Press, majd tizenhat éven keresztül az egyik legjelentősebb angol tudományos kiadó, az Oxford University Press vezető szakembere, jelenleg pedig az oxfordi University Press (nyomda) egyik vezetője. 1952 óta részt vesz az angol Nemzeti Könyvszövetség évi kiállításának a szervezésében. Az angol könyvkiadók egyesülete által létesített könyvkiadói és nyomdászati tanfolyamnak kezdetől fogva egyik felügyelője.

WILLIAMSON tíz év után most már második, átdolgozott és bővített kiadásban megjelent műve a könyvtervezéssel kapcsolatos ismereteket foglalja össze. A könyv elsősorban a kiadóban dolgozók igényeit elégíti ki, de haszonnal forgathatják egyrészt a nyomdaiparban működők, másrészt a könyvkereskedők, könyvtárosok, könyvgyűjtők is. Az ilyen tárgyú művekhez hasonlóan külön fejezetekben tárgyalja a könyv létrejöttével kapcsolatos egyes részletkérdéseket: a kéziratot, a könyv alakját, a szedéstükröt, a szedést, a betűk megválasztását, a betűtípusokat, az illusztrációs technikákat, az illusztrációnak, a könyvdisznek és a színeknek a szerepét, a papírt, a kötést, a borítópapírt stb.

A könyvtervezésben érdekelteknek alaposan ismerniük kell a szerző szerint az előállítással kapcsolatos műszaki kérdéseket és lehetőségeket, ezért minden fejezetben világosan összefoglalja a szükséges technológiai ismereteket. A magyarázatokat nem sok, de szemléletes ábrával is közelebb hozza az olvasóhoz.

WILLIAMSON hangsúlyozza, hogy a könyv egyik szempontból nézve áru, ezért a nyersanyag- és termelési lehetőségekben a gazdaságosság figyelembe vételével kell válogatni. Ugyanakkor vonzóvá kell tenni a terméket, hogy a vevők minél nagyobb számban és szívesen vásárolják meg. A vásárló, az olvasó egyik igénye, hogy a könyv tartós legyen, a gyakori használat során se menjen tönkre. Másik igényük, hogy a könyv mint látvány is megfelelően céljának: jól áttekinthető, tisztán olvasható legyen. Végül harmadik igényük, hogy a könyv ne csak tartalma, hanem külseje miatt is megőrzésre érdemes legyen.

Ezek a praktikus szempontok vezetik a szerzőt az egyes részletkérdések fejtegetésében is. Esztétikai követelményként az egységes, harmonikus tipográfiai képet hangsúlyozza. Nem beszél „szép” könyvről, csak jól „megtervezett” és „jól előállított” könyvről. A könyvtervezést, a könyv-

készítést nem tekinti művészetnek, hanem mesterségnek, iparnak. Így nem ad túl sok lehetőséget az egyéni elképzeléseknek, a fantáziának, hanem a hagyományosan kialakult és szinte kötelezőnek elismert szabályokat ismerteti, azokból kell szakértő válogatás után a megfelelőeket alkalmazni.

A könyv sok hasznos ismeretet ad, s olvasása után megérthetjük, hogy az ilyen kézikönyvekből tanulók magas színvonalon tudják tartani az angol könyvet.

DÖRNYEI SÁNDOR

Hawken, William R.: Copying methods manual. Chicago, 1966. Library Technology Program — American Library Association. XV, 375 p. (Library Technology Program publications, 11.)

Az elmúlt 15 évben számos könyvfényképező és iratnásoló eljárás terjedt el. Míg korábban csak néhány reprodukálási lehetőség közül lehetett választani, ma már a hagyományos fényképezés mellett a különféle új fizikai és kémiai másolóeljárásokat s a reprográfiai ipar számtalan készülékét és másolóanyagát vehetik igénybe a könyvtárak és kutatóintézetek. Ennek következtében megnőtt a dokumentációs fényképezést, sokszorosítást tárgyaló kézikönyvek fontossága és kelendősége, mert e szakterület megduzzadt irodalmában és a gyakorlatból még kevéssé ismert másolóeljárások között nehéz tájékozódni.

Az említett időszakban megjelent jelentősebb kézikönyvek, pl. a FID által kiadott *Manual on document reproduction and selection* (1953–1957), a *Manuel pratique de reproduction documentaire et de sélection* (1964), vagy Otto FRANK könyvei, a dokumentációs fényképezés, másolás kérdéseit nem a felhasználási területekből kiindulva tárgyalják, s a könyvtári anyagra nem fektetnek kellő hangsúlyt. W. R. HAWKEN másképpen dolgozza fel ezt a témát, mint elődei: a másolásra kerülő eredeti dokumentumokból s a másolatok vizsgálatából indul ki, a könyvtári reprodukálás módjára, lehetőségeire nézve ad gyakorlati tanácsokat. Alap gondolatában és szerkezetében leginkább BINKLEY 30 évvel ezelőtt megjelent könyvével rokon (*Manual on methods of reproducing research materials*. Ann Arbor, 1936).

W. R. HAWKEN is elsősorban a „research materials” kategóriába sorolható dokumentumok reprodukálását vizsgálja. A kutatási anyag műfaja és jellege szerint sokféle. A nyomtatványok lehetnek könyvek, hírlapok, térképek, tónusos illusztrációk, katalóguskártyák. A nem nyomtatott

anyag lehet pl. kézirat, gépirat, eredeti tónusos illusztráció, kézírásos vagy gépirásos katalóguslap, mikrofelvétel és eredetiről készült másolat. A műfajokon túl az eredeti dokumentumok fizikai jellegzetességeik szerint tovább csoportosíthatók. A technikai problémák egész sora merül fel például a kivülállóknak számára egyszerűnek tűnő nyomtatvány-másolás esetében. Már a betűk mérete, jellege, egymástól való távolsága is befolyásolja a másolat olvashatóságát. A nyomás minősége, színe, a papír árnyalata, felülete, elszíneződése, a kötet vastagsága meghatározó tényező lehet egy-egy reprodukáló eljárás kiválasztásában vagy elvetésében. A másolatok az eredetitől és egymástól sok tekintetben különbözhetnek, pl. a méret, a fizikai jellemzők, a kép tisztasága vagy tartóssága tekintetében. A másolóanyagokat vizsgálni lehet hő- vagy fényérzékenyséjük, a kontraszt, a megvilágításterjedelem, a feloldóképesség, a színérzékenység stb. szempontjából. A felvétel ugyanakkor készülhet optikai, érintkező másoló, vagy mikrofelvevő eljárással. Ha tekintetbe vesszük, hogy a dokumentációs reprodukáló, illetve sokszorosító eljárások száma az utóbbi időben többszöröződött meg, s ezek közül e kézikönyv harmincat ismertet, meg lehet érteni azokat a nehézségeket, amelyek a legmegfelelőbb eljárás kiválasztását kísérik. A gyorsmásoló eljárások egy része még újkeletű, alig jutott túl a kísérletezés szakaszán, csak korlátozottan terjedt el. A *Copying methods manual* első ízben a legtöbb régi és új eljárás elemzését, összehasonlítását, értékelését adja a könyvtárak szempontjából, segít eligazodni a technikai problémák és lehetőségek sokaságában. A mikrofilmzés viszonylag kevés teret kap az egyéb másolóeljárások mellett.

A könyv 27 táblázata és 195 ábrája fokozza a mű használhatóságát. Adatokat tartalmaz a nyersanyagok jellegére, a selejt arányára, a készülékek beszerzési árára, a másolatok előállításai idejére nézve is. Nem a korszerű gépek leírásával, a gyártó cégek felsorolásával foglalkozik, hanem a reprodukáló eljárásokkal. A vállalati kiadványok, prospektusok elfoglaltságával — főleg az általuk bemutatott készülék előnyeit ismertető egyoldalúságával — szemben eligazítást ad a célravezető eljárások kiválasztására és közvetve a készülékek megszerzésére.

A *Copying methods manual* néhány függelékkel egészül ki. A függelékek röviden, 10—20 lap terjedelemben, tárgyalnak önálló kötetek betöltésére is alkalmas témákat. A könyvtári reprodukációs szolgáltatásokról és a kutatási dokumentumok

másolatainak beszerzési forrásairól írott függelékek is elárulják, hogy a szerző elsősorban könyvtárak használatára szánta a könyvét. A szerzői jogi kérdésekről C. F. GOSNELL írt tanulmányt. A dokumentációs reprodukció szabványainak válogatott bibliográfiáján kívül még egy bibliográfiát közöl a könyv, Allen B. VEANER annotált bibliográfiáját a könyvtári reprográfia műszaki, bibliográfiai és ügyviteli kérdéseiről. Egy 102 tételre terjedő válogatás természetesen csupán ízelítőt adhat e kérdés hatalmas irodalmából. Az európai és a nem angol nyelvű írások csak elenyésző mértékben vannak itt képviselve, de a bemutatott amerikai anyagban megtaláljuk néhány fontos publikáció szakszerű ismertetését. A kézikönyv befejezésül egy 20 lapos terminológiai szótárt tartalmaz a reprográfiai szakkifejezések magyarázatával.

HAWKEN könyve kielégíti a kis és nagy könyvtárak igényeit. Amellett, hogy a reprográfiai lehetőségekkel most ismerkedő könyvtárak, dokumentációs intézetek számára iránytűt ad a reprodukáló eljárások útvesztőjében, hasznos kézikönyvet jelent reprográfiai szakemberek, fényképezők számára is. A hagyományos fényképező eljárások, elsősorban a kisfilmes és lemezes fényképezés szerepének, technikájának az ismertetését hiányolhatjuk. Az új gyorsmásoló eljárások és mikrofilmező rendszerek elterjedésével ugyanis az egyedi reprodukciók, pl. lemezfelvételek, nem vesztették el fontosságukat a kutatási anyag reprodukálásának különleges eseteiben. Hasznos lett volna legalább azokra az esetekre utalni, amikor az új technikai eljárásokkal nem lehet kielégítő eredményt elérni.

Külön érdeme a könyvnek áttekinthető szerkezete, egyszerű stílusa. HAWKEN könyve nem csupán a megelőző szakirodalom összefoglalása, hanem annak jelentős továbbfejlesztése, saját kutatásain alapuló eredeti mű.

TÓKÉS LÁSZLÓ

Viswanathan, Caduvti Gurusubrahmanya: *Cataloguing theory and practice.* London, Asia Publishing House, 1965. XVI, 283 p.

A nálunk eléggé ismeretlen szerző hazája könyvtárügyének egyik jelentékeny személyisége, akinek nevéhez számos szakközlemény és több könyvtártartani munka (*An Introduction to Public Library Organization, The High School Library, its Organization and Administration, Public Library Operations and Services*) publikálása fűződik. VISWANATHAN éveken át

vett részt az indiai egyetemi könyvtárosképzésben a katalógizálás és bibliográfia oktatójaként, huzamosabb időt töltött Angliában tanulmányúton és vendégelőadó minőségben.

Szóban forgó munkájának ez a harmadik kiadása. A korábbi kiadások (1954, 1959) meleg fogadtatása a gyakorló szakemberek részéről és a kedvező nemzetközi visszhang készítették egyrészt e jelentékenyen átdolgozott változat közreadására, másrészt az a célkitűzés, hogy világos útmutatással szolgáljon annak a bonyolult helyzetnek az áttekintéséhez, mely OSBORN, LUBETZKY s mások kritikai tevékenysége, illetőleg az A.L.A. szabályzat revíziójára irányuló törekvések és a nemzetközi szabvány előmunkálatai folytán kialakult. Munkája tehát nem egy újabb elméleti irányzatot testesít meg. A kiadvány a könyvtárszakos egyetemi hallgatók tankönyve és a gyakorló könyvtárosok kézikönyve kíván lenni.

A harminc fejezetből álló munka a könyvtári feldolgozó tevékenység szinte valamennyi területét tárgyalja, nem korlátozódik a címléírás és a leíró katalógus témakörére. Bevezető fejezeteiben a könyvtári katalógus természetével, funkcióival foglalkozik s mellékesen néhány esetlegesen megválasztott katalógizálási emléket (az ókortól kezdve) is bemutat, továbbá részletesen ismertet több jelentékenyebb vállalkozást és címléírási szabályzatot. Tárgyalja a rendszavak és funkciók, valamint a leíró katalógizálás kérdéseit. Bemutatja az alapvető katalógustípusokat (szerzői, cím, betűrendes tárgyi, szótár, szak, betűrendes szak). Szinte szabályzat-szerű részletességgel vagy tíz fejezetben foglalkozik a címléírás, rendszóválasztás kérdéseivel — elsősorban az amerikai gyakorlat alapján. Az európai könyvtárosok számára a legfigyelemreméltóbb rész az indiai szerzőkkel foglalkozó lehetne, azonban nyugati forrásmunkáinál — meglepő módon — nem részletesebb.

A szerző néhány fejezetet a tárgyi feltárás kérdéseinek megvilágítására szentel. Bővebben foglalkozik a tárgyszóalkotással s viszonylag szűkszavúan az osztályozással. Vázolja a betűrendes és szakkatalógusok szerkezetét. Tárgyalja a központi feltárás és nyilvántartás kérdéseit, speciális anyagok feltárásának sajátosságait. Külön fejezetet szán a feldolgozó munka anyagi kihatásainak, az oktatás kérdéseinek megvilágítására s ennél nem többet a dokumentáció általános jellemzésére.

A szöveget a szakkifejezések definícióinak gyűjteménye, a vizsgázók számára az ellenőrző kérdések jegyzéke, valamint név- és tárgymutató egészíti ki, és a fel-

dolgozó munka bibliográfiája, amely katalógizálási szabályzatokat és kézikönyveket, osztályozási táblázatokat stb. tartalmaz.

A határozottan bevezetés jellegű munka értéke a témakör sokoldalú és célszerűen gyakorlatias kezelésében van. A fontosabb területek feldolgozásának aránytalanságai mellett kétségtelen hiányossága az, hogy csak angol és amerikai forrásokra támaszkodik.

SZELLE BÉLA

Sengupta, Benoyendra: Cataloguing: its theory and practice. Calcutta, World Press private Ltd, 1964. XVIII, 399 p.

A szerző részt vett a nemzetközi katalógizálási szabályzat előmunkálataiban és a szűkebb szakmai körökben az indiai nevek szakértőjeként vált ismertté.

A színvonalasabb tankönyvjellegű munka mind tartalma, mind módszerei miatt határozottan figyelemre méltó. Érdeklődése a katalógizálás elméleti és gyakorlati kérdéseire terjed ki — szélesebb, tehát a tárgyi feltárást is magába foglaló értelmezéssel. Tárgyát lényegében két aspektusból vizsgálja: elméleti és gyakorlati megközelítésben, s utóbbit függeléként hozott igen hasznos adattárakkal segíti elő.

Az általános, elméleti megközelítés során foglalkozik a katalógizálásnak mint ismeretkörnek a jellegével, általában a katalógus természetével és feladataival, a vele szemben támasztott igényekkel, szerkezetével és felépítésével, a katalógustípusokkal és funkcióikkal. Külön fejezeteket szentel a katalógizálás fejlődéstörténetének bemutatására, melynek során néhány jelentősebb XVII—XVIII. századi fejlemény érintése után a XIX. és főleg a XX. század minden jelentősebb katalógizálási törekvését, szabályzatát, irányzatát napjainkig terjedően ismerteti és értelmezi. Az egyes kérdések megvilágításában hangot ad a különféle véleményeknek, szabatos definíciókat alkalmaz, közli a lényeges adatokat — s mindezt logikus, jól áttekinthető szerkezetben nyújtja. Figyelme nem korlátozódik egyoldalúan az angol és amerikai eredmények feltárására. A könyv első részének áttanulmányozása a lényegzet illetően kielégítő elméleti alapokat biztosít és lehetővé teszi a mai helyzetkép megismerését az idevezető úttal együtt.

Gyakorlati megvilágításban részeseznek a címléírás, az osztályozás, a tárgyszóalkotás, a központi feldolgozás és nyilvántartás kérdései. Részletesen foglalkozik a speciális anyagok feldolgozásával, a katalógus építésével. Megkapjuk a katalógizálásnál használandó munkák válogató

jegyzékét is. Ezekre a fejezetekre az áttekinthetőség, szabatoság, jó példaanyag felvonultatása jellemző. Számunkra különös jelentőséget azonban nem a felsorolt erények adnak, hanem az, hogy az egyéni és a testületi szerző tekintetében a hangsúlyt döntően az indiai anyagra helyezi. Az Indián kívüli szerzőkkel szinte nem is foglalkozik, viszont ezt a rendkívül problematikus és az európai könyvtárosok előtt alig ismert témakört nagy alaposággal vizsgálja meg.

Megismertet az indiai nevek történetével, felépítésével, földrajzi illetőleg nyelvtérületi sajátosságaival. Foglalkozik az idegen behatások (iszlám és nyugati civilizáció) következményeivel. Bemutatja az indiai nevek feltárásával kapcsolatos eljárásokat. Ennek során alapos részletességgel feldolgozza a nemzetközi hírnévre szert tett instrukciókat (A.L.A., P.I., RANGANATHAN stb., kimutatja azok hibáit és elkalauzolja a helyes megoldáshoz.

Ugyanez csak aprólékos figyelemben részesíti az indiai jogi személyek kiadványainak feldolgozását.

Az indiai természetes szerzői nevek kezelésének megkönnyítésére függelékben néhány, a kérdéssel foglalkozó tanulmány szövegét adja és több névtáblázatot hoz.

Az indiai nevek tekintetében az eddig alapvető forrásnak tekintett RANGANATHAN is felülmúló, alapos, részletes és árnyalt tájékoztatást nyújt. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy SENGUPTA könyvére támaszkodva, minden művelődéstörténeti, nyelvi stb. ismeret nélkül teljes biztonsággal vállalhatjuk indiai szerzők munkáinak feltárását. Annnyit azonban feltétlenül biztosít a könyv, hogy a problémákat illetően hiteles képünk lesz és — különösen a névtáblázatok segítségével — a gyakoribb nevek elemeinek helyes értékelésére valamelyes biztonsággal vállalkozhatunk.

SZELLE BÉLA

BIBLIOGRÁFIÁK

Katonai könyvkiadás Magyarországon. 1945–1965. Bibliográfia. Összeállította a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia tudományos könyvtárának munkaközössége. A munkaközösség vezetője TÓTH Ernő. Szerkesztette HERENDI Károly és SZÉKELY Árpád. Függelék: Ajánló bibliográfia a katonai szépirodalomból. Összeállította: FARKAS Ildikó. Bp. 1967, Zrínyi Katonai Kiadó, 299 l.

A bibliográfia célját a szerkesztők a mű bevezetésében az alábbiakban jelölték meg: „... segítséget kívánunk nyújtani a hadsereg vezető szerveinek, kutató- és tudományos munkával foglalkozó intézeteinek, tanintézeteinek és könyvtárainak abban, hogy munkájukhoz megfelelő segéd-eszköz álljon rendelkezésükre.” A bibliográfia függelékében ismertetett katonai szépirodalommal a szerkesztők elsősorban a személyi állomány erkölcsi-politikai neveléséhez kívánunk segítséget nyújtani.

Úgy véljük, hogy a fenti célkitűzést a mű alkotóinak teljes mértékben sikerült elérniük. A mintegy 300 oldal terjedelmű,

több, mint 1200 bibliográfiai tételt tartalmazó kiadvány — amelyhez sorozati mutató és névmutató is tartozik — mind az érdeklődők, mind a szakemberek számára hasznos segítséget és jó tájékozódást nyújt.

A szerkesztők az anyag összegyűjtésekor elsősorban a Hadtudományi Könyvtár, az Országos Széchényi Könyvtár, a Haditechnikai Könyvtár, valamint a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Tudományos Könyvtárának anyagára és katalógusaira támaszkodtak. Ebben a vonatkozásban talán még a legújabbkori jellegű Országgyűlési Könyvtár érdemelte volna meg a szerkesztők figyelmét. Bár az anyag gyűjtése és számbavétele során nagy nehézséget okozott az a kedvezőtlen körülmény, hogy a forrásul használt könyvtárak címléírásai gyakorlata nem egységes és az ebből a tényből eredő hiányosságokat a szerkesztők nem tudták teljesen korrigálni.

Egy olyan jelentős bibliográfiai vállalkozás, mint a tárgyalt mű, számos elvi problémát is felvet. Bár ismertetés szűk